

FINTECH INQILOBI (RAQAMLI MOLIYA XIZMATLARI KELAJAGI)

Raximberdiyev Tolibjon

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Kurbanova Sitora Baxodirovna
SamISI Moliya kafedrası assistenti

Annotatsiya: Moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish tijorat banklari tomonidan faol amalga oshirilmoqda. Tijorat banklari onlayn muhitda foydalanuvchi ehtiyojlariga funksional imkoniyatlarni faol raqamli moslashtirish, barcha mahsulotlarni raqamli kanallarga o'tkazish, iloji boricha raqamli sohadagi shiddatli raqobatda ishtirok etishga intilmoqda. Zamonaviy fintechlardan foydalangan holda masofaviy texnologiyalar mijozga bank xizmatlaridan foydalanishda maksimal qulaylik va bank bilan ishlash jarayonida vaqt hamda moliyaviy xarajatlarni minimallashtirish imkonini beradi. Maqolada fintech industriyasining rivojlanishi mahalliy bank biznes modelining raqamli transformatsiyasi uchun zarur shart-sharoitlar va infratuzilmani shakllantirish, zamonaviy moliyaviy texnologiyalardan foydalanish istiqbollari tahlil qilingan

Kalit so'zlar: fintech, moliyaviy xizmatlar, to'lov xizmatlari, peer-to-peer, neobank, an'anaviy banklar, blokcheyn, katta ma'lumotlar tahlili (Bigadate), sun'iy intellekt (AI).

Mavzuning dolzarbligi. Samarali korporativ boshqaruv tizimida moliyaviy rejalashtirishni joriy etishda moliyaviy texnologiyalardan foydalanish muhim hisoblanib, moliyaviy texnologiyalarini kompaniyalar bilan ishlash jarayonida qo'llanilishi natijasida deklaratsiya mexanizmlari va qo'shimcha qog'ozbozlikdan ozod bo'lish vositasi sifatida qarash mumkin. Mazkur mexanizmdan xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy boshqaruvni amalga oshirishda qo'llanilishi buxgalterlarga bo'lgan talabni kamaytirib, real holatda moliyaviy resusrlarni tejash imkoniyatini beradi. Bundan tashqari fintech texnologiyasidan foydalanish orqali korporativ boshqaruvda ular tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulot, ish va xizmatlarni elektron bozorlarda sotish va ularning hisobini to'g'ri yuritish, tovarlar

reklamasi tannarxini pasaytirish, ularga bo'lgan talabni o'z vaqtida aniq va sifatli tahlil qilish va baholash, turli darajadagi davlat organlariga topshiriladigan moliyaviy hisobotlarni o'z vaqtida qisqa muddatlarda topshirish amaliyotini joriy etish, korxonada kadrlar salohiyani to'g'ri yuritilishini, kadrlar oqimini samarali baholash kabi afzalliklarga egadir. Bugungi kunda O'zbekistonda bank tizimini raqamli transformatsiyasi bo'yicha yo'l xaritasi ishlab chiqildi. O'zbekistonning 2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan yangi taraqqiyot strategiyasi to'g'risida prezident farmonida raqamli iqtisodiyotni asosiy "drayver" sohaga aylantirib, uning hajmini kamida 2,5 baravar oshirish, iqtisodiyotni real sektorida hamda moliya va bank sohalarida ishlab chiqarish va operatsion jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha manzilli dasturni tasdiqlash, tasdiqlangan manzilli dastur doirasida belgilangan loyihalarni amalga oshirish orqali iqtisodiyotni real sektorida hamda moliya va bank sohalarida faoliyatini raqamlashtirish darajasini 30 foizga yetkazishga qaratilgan ishlarni olib borish chora-tadbirlari belgilab berildi [1], jumladan: -moliyaviy-iqtisodiy faoliyati samaradorligini oshirish, korporativ boshqaruvni optimallashtirish maqsadida ishlab chiqarish va boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish (ERP) tizimlari; savdo hajmini oshirish va mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash maqsadida buyurtmachilar (mijozlar) bilan o'zaro munosabatlarni boshqarish (CRM) tizimlari; sanoat korxonalarida ishlab chiqarish va dispatcherlik boshqaruv jarayonlarini (SCADA) avtomatlashtirish bo'yicha tizimlari; bank xizmatlari onlayn turlarini kengaytirish hamda kredit ajratish bo'yicha tahlillarni avtomatik tarzda amalga oshirish bo'yicha skoring tizimlarini joriy etilishini inobatga olish; -bank tizimini transformatsiya qilishni yakunlash, xususi banklarning ulushini 2025 yilda jami bank aktivlarining 60 foiziga yetkazish; -zamonaviy moliyaviy texnologiyalardan faol qo'llagan xolda moliyaviy xizmatlar, operatsiyalarni taklif etish, naqd pulsiz to'lovlarni rivojlantirish, naqd puldagi to'lovga nisbatan naqdsiz to'lovlarni arzonroq bo'lishini ta'minlash, davlat xizmatlari uchun to'lovlarni naqd pulsiz shaklda amalga oshirish imkoniyatini yaratish, ilg'or xorijiy tajriba asosida amaldagi qonunchilikni takomillashtirish, moliyaviy xizmatlarni raqamlashtirish orqali ularning ommabopligini oshirishni nazarda tutish, moliyaviy xizmatlarni ko'rsatishda kiberxavfsizlikni ta'minlash, jismoniy shaxslar tomonidan naqd pulsiz to'lovlarni amalga oshirish uchun qulay infratuzilmani yaratishdan iborat. Moliyaviy

texnologiyalarni rivojlantirish strategiyalari hozirda respublikamizdagi eng yirik banklari tomonidan faol amalga oshirilmoqda, ular onlayn muhitda foydalanuvchi ehtiyojlariga funktsional imkoniyatlarni faol raqamli moslashtirish, barcha mahsulotlarni raqamli kanallarga o'tkazish, iloji boricha raqamli sohadagi shiddatli raqobatda ishtirok etishga intilmoqda. Ushbu strategiya banklar o'rtasida faol o'zaro hamkorlikni yuzaga keltiradi natijada, UzCard to'lov tizimi ko'magida istiqbolli texnologik startaplarni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish uchun birinchi sohaga xos fintech akseleratorni va 1 million dollarlik korporativ venchur fondni ishga tushirdi. Uzbekistan FinTech Accelerator fondi bugungi kunda katta ma'lumotlar (Bigdata), sun'iy intellekt(AI), biometrika, blokcheyn, IoT, biznesjarayonlarni raqamlashtirish va boshqa sohalarda moliyaviy va IT-sanoat uchun yechimlar ishlab chiqish, startaplarni moliyalashtirga yo'naltirilangan. Bundan tashqari Uzcard infratuzilmasini rivojlantirish, mahsulot liniyasini kengaytirish, kiberxavfsizlik sohasida yechimlar ishlab chiqish, ichki jarayonlar va ma'lumotlarni qayta ishlashni avtomatlashtirish, Uzcard hamkorlari (banklar, to'lov tashkilotlari va boshqalar) uchun xizmatlar, HR sohasidagi yechimlarni ishlab chiqib korxonalarga integratsiyani amalga oshirmoqda.

Fintech tushunchasi, Fintech inqilobi. intech inqilobi yoki moliyaviy texnologiyalar inqilobi, zamonaviy texnologiyalar va moliyaviy xizmatlarning birlashuvi natijasida yuzaga kelgan va moliya sohasini tubdan o'zgartirib yuborayotgan jarayon. Bu jarayon global moliyaviy tizimning barcha jihatlariga ta'sir ko'rsatib, an'anaviy bank va moliyaviy xizmatlarni yanada innovatsion va raqamli formatga o'tkazmoqda. Quyida fintech inqilobining asosiy yo'nalishlari va ularning ahamiyati haqida batafsil ma'lumot beraman.

1. To'lov va Tranzaksiyalar

Raqamli to'lov texnologiyalari hozirgi kunda eng ko'p qo'llanilayotgan fintech yo'nalishlaridan biridir. Fintech kompaniyalari bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali, tezkor pul o'tkazmalari va elektron hamyonlardan foydalanish imkoniyatini taqdim etmoqda. Shu bilan birga, mobil to'lovlar va kontakt-siz texnologiyalar (NFC) orqali foydalanuvchilar oddiygina telefon orqali to'lovlarni amalga oshirishi mumkin. Ushbu qulaylik rivojlanayotgan mamlakatlarda bank xizmatlariga kirishni osonlashtirib, naqd puldan foydalanishni kamaytiradi.

2. Kreditlash va Kredit Reytingi

An'anaviy bank tizimida kredit olish jarayoni ko'p vaqt talab qiladi va ko'plab hujjatlarni taqdim etishni talab etadi. Fintech esa bu jarayonni optimallashtirishga yordam beradi. Masalan, fintech ilovalari foydalanuvchilarning xaridlar, hisob-kitoblar va ijtimoiy faoliyatlarini tahlil qilib, ularga kredit berish imkoniyatini tezda baholay oladi. Kredit reytingi tizimlari sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahliliga asoslanib, mijozlarga kredit olish imkoniyatlarini osonlashtiradi.

3. Blokcheyn Texnologiyasi va Kriptovalyutalar

Blokcheyn texnologiyasi moliyaviy operatsiyalarni yanada shaffof, xavfsiz va desentralizatsiyalashgan shaklda boshqarishga yordam beradi. Kriptovalyutalar esa moliyaviy tizimda yangicha yondashuvlarni olib kelgan. Bu texnologiya orqali xalqaro miqyosda tez va kam haq evaziga pul o'tkazish imkoniyati paydo bo'ladi. Blokcheynning asosiy xususiyati bu – ma'lumotlar bazasini o'zgartirib bo'lmaydigan va tarmoq ichida barcha ishtirokchilarga ochiq holda saqlanishidir. Shu tufayli, blockchain vositalari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar xavfsiz hisoblanadi va korrupsiya, firibgarlik darajasi kamayadi.

4. Sun'iy Intellekt va Ma'lumotlarga Asoslangan Qarorlar

Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili moliya sohasida muhim ahamiyatga ega. Fintech kompaniyalari foydalanuvchilarning xarid qilish odatlari va moliyaviy ma'lumotlarini tahlil qilib, ularga mos individual xizmatlar yaratmoqda. Sug'urta kompaniyalari shartnomalar tuzishda risklarni baholash uchun AI algoritmlaridan foydalanmoqda. Shuningdek, investitsiya kompaniyalari uchun AI bozordagi trendlarni tahlil qilish va avtomatlashtirilgan qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Bu esa moliyaviy xizmatlarning yanada aniq va xavfsiz bo'lishiga imkon yaratadi.

5. Ochiq Banking (Open Banking)

Ochiq banking tushunchasi fintech inqilobining muhim qismi hisoblanadi. Ochiq banking orqali banklar o'z mijozlarining ma'lumotlarini boshqa kompaniyalar bilan almashishlari mumkin. Bu esa foydalanuvchilarga turli xil xizmatlardan tanlash imkoniyatini beradi, raqobatni oshiradi va yangi innovatsion moliyaviy mahsulotlar yaratilishiga imkon yaratadi. Masalan, ochiq banking orqali boshqa kompaniyalar mijozlarga yanada qulay moliyaviy boshqaruv ilovalari va xizmatlarni taklif qilishlari mumkin.

6. Raqamli Banklar

Fintech inqilobi bilan birga raqamli banklar (neobanklar) paydo bo'ldi. Raqamli banklar an'anaviy filiallarga ega bo'lmaydi, balki butunlay onlayn faoliyat ko'rsatadi. Ular orqali mijozlar mobil ilovalar orqali hisob ochish, pul o'tkazmalarini amalga oshirish, kartalar ochish va boshqa ko'plab moliyaviy xizmatlardan foydalanishlari mumkin. Bu model bank xizmatlarini yanada arzon, qulay va tezkor qiladi.

7. Kiberxavfsizlik va Identifikatsiya

Raqamli moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi bilan xavfsizlik muammolari ham oshib bormoqda. Shu sababli fintech kompaniyalari kiberxavfsizlik va identifikatsiya texnologiyalarini kuchaytirish ustida ishlamoqda. Foydalanuvchi ma'lumotlari himoyalaniishi va firibgarlik oldini olish uchun biometrik identifikatsiya (masalan, yuzni tanib olish, barmoq izi) va ikki bosqichli tasdiqlash texnologiyalari keng qo'llanilmoqda.

Fintech inqilobi orqali moliya sektori tezroq va raqamli tarzda rivojlanmoqda. Bu jarayon:

- Moliyaviy inklyuziyani oshiradi: Raqamli xizmatlar bank tizimidan uzoq bo'lgan odamlarga moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini beradi.
- Narxlarni kamaytiradi: Raqamli xizmatlar orqali xizmat ko'rsatish xarajatlari kamayadi va mijozlar uchun xizmatlar yanada arzonlashadi.
- Tezkorlik va qulaylik: Moliyaviy xizmatlar an'anaviy tizimga qaraganda tezroq amalga oshiriladi.
- Raqobatni oshiradi: Fintech kompaniyalari banklar o'rtasidagi raqobatni oshirib, yangi xizmatlar va innovatsiyalarni olib keladi.
- Kelajakdagi Tendensiyalar Kelgusida fintech inqilobining rivojlanishi bilan Ko'proq raqamli moliyaviy xizmatlar paydo bo'ladi, AI va blokcheyn texnologiyalari kengroq qo'llaniladi, Moliyaviy xizmatlarning global integratsiyasi amalga oshadi.

Ushbu strategiya uzoq muddatda eng samarali bo'ladi. Yirik banklar va mustaqil startaplar tomonidan fintech innovatsiyalarining faol rivojlanishi bilan ularni amalga oshirishning past darajasi kichikroq mintaqaviy banklarning faoliyatiga tahdid solishi mumkin. Natijada chakana savdo va tranzaksiya biznesidan olingan foydaning yarmidan ko'pi yirik banklar va muvaffaqiyatli raqamli startaplarga o'tishi mumkin. O'zbekiston banklarining raqamli transformatsiyasining strategik

o'ziga xosligi ko'p jihatdan mahalliy venchur investitsiya sanoatini qurishning institutsional xususiyatlari bilan belgilanadi, bu esa fintech startaplarini moliyalashtirish imkoniyatlarini ma'lum darajada cheklaydi. Natijada fintech bozori potentsialini zaiflashtiradi va raqobatbardosh fintech startaplarini o'zlashtirish imkoniyatini kamaytiradi. Quyida keltirilgan keltirilgan 2-rasmda bank ishida fintech startaplaridan foydalanish afzalliklari keltirilgan.

Yangi fintech texnologiyalari mijozlarning xatti-harakatlarida yangi tendentsiyalarni shakllantiradi. Bu avtomatik ravishda moliyaviy xizmatlar bozoridagi raqobatni virtual maydoniga o'tkazadi. Bundan tashqari, bugungi kunda fintech bozorning yangi segmentlarini - kraudfanding, kroudinvesting, kroudsourcing maydonlarining ochilishi bozor segmentlarida moliyaviy xizmatlarning deyarli yangi mexanizmini shakllantiradi. Yangi segmentlarning ochilishi banklarga mijozlarning yangi toifalarini (b2b2 Tadqiqotchi ishlanmasi crowdlending) shakllantirish imkonini beradi. Bu esa moliyaviy xizmatlar bozorlarni qayta taqsimlash uchun qo'shimcha imkoniyatlarni anglatadi. Natijada, bir xil (o'xshash) mahsulot va xizmatlar taklifi doirasidagi segmentlarni birbiriga moslashtirish orqali bozor taklifining imkoniyatlarini oshiradi. Moliyaviy texnologiya tendentsiyalariga va moliyaviy xizmatlarning raqamli transformatsiyasining yuqori tezligi bilan hamnafas rivojlanmaslik moliyaviy xizmat ko'rsatish bozorida katta yutqazishlarga olib kelishi mumkin. Bugungi kunda fintech startaplarining raqobatbardosh sohalari sezilarli darajada kengaydi va neobanklar an'anaviy banklarga qaraganda operatsion faoliyatini oson, qulay, tez va kamxarj amalga oshirish imkoniyatini taqdim etadi (3-rasm)

Xulosa: Biznes jarayonlarini raqamlashtirish iqtisodiy faoliyatning ancha kengroq sohasini qamrab oladi. Raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonida mahsulot yoki xizmat qiymatini yaratish mexanizmiga tub o'zgarishlar kiritish uchun qo'llaniladi. Aksariyat biznes-jarayonlar onlayn muhitga ya'ni aqlli shartnomalar tuzish, aqlli korporativ boshqaruv, aqlli buxgalteriya hisobi, logistika jarayonlari, masofaviy hamkorlar va mijozlar bilan munosabatlarni monitoring qilish, texnik yordam ko'rsatishga o'tkaziladi. bu esa korxonani raqamlashtirish bilan amalga oshiriladi natijada uning samaradorligini ta'minlanib raqobatbardoshligini oshirishga erishiladi. Biznes jarayonlarini raqamlashtirish natijasida kompaniyalarning biznes jarayonlari optimallashtirilgan, zamonaviy iqtisodiy

vositalar va texnologiyalarga moslashtirilgan elektron platformalar, moliyaviy texnologiyalarga o'tishdir. Biznes jarayonlarini raqamlashtirish orqali xo'jalik yurituvchi subyektlar inson omilini qisqartirishga, moliyaviy resurslarini optimal taqsimlashga, daromad va xarajatlarini monitoring, tahlil qilishga, Fintech dasturiy ta'minotlari orqali to'plangan ishonchli ma'lumotlar asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilishga, tizimli nazoratni amalga oshirishga, resurslar sarfini qisqartirishga, operatsion xatolardan qochish va xodimlarning mahsuldorligini oshirish uchun zarur bo'lgan harakatlar sonini kamaytirishga, korrupsiya holatlariga barham berishga erishish mumkin. Yangi fintech texnologiyalari mijozlarning xatti-harakatlarida yangi tendentsiyalarni shakllantiradi. Bu avtomatik ravishda moliyaviy xizmatlar bozoridagi raqobatni virtual maydoniga o'tkazadi. Bundan tashqari, bugungi kunda fintech bozorning yangi segmentlarini - kraudfanding, kroudinvesting, kroudsourcing maydonlarining ochilishi bozor segmentlarida moliyaviy xizmatlarning deyarli yangi mexanizmini shakllantiradi. Yangi segmentlarning ochilishi banklarga mijozlarning yangi toifalarini (b2bcrowdlending) shakllantirish imkonini beradi. Bu esa moliyaviy xizmatlar bozorlarni qayta taqsimlash uchun qo'shimcha imkoniyatlarni anglatadi. Natijada, bir xil (o'xshash) mahsulot va xizmatlar taklifi doirasidagi segmentlarni birbiriga moslashtirish orqali bozor taklifining imkoniyatlarini oshiradi. Markazlashmagan P2P tarmoqlari foydalanuvchilarning ishonchliligini oshiradi, chunki bu o'zaro ta'sir qilish usuli mijoz-server modellariga xos bo'lgan ma'lumotlarni uzatishdagi uzulishlarni Markazlashmagan P2P tarmoqlari foydalanuvchilarning ishonchliligini oshiradi, chunki bu o'zaro ta'sir qilish usuli mijoz-server modellariga xos bo'lgan ma'lumotlarni uzatishdagi uzulishlarni.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi o'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yil.
2. Cumming, Douglas & Schwienbacher, Armin. (2016). Fintech Venture Capital. SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.2784797.
3. Temelkov, Zoran. (2020). Differences between traditional bank model and fintech based digital bank and neobanks models. 8-15.

4. Abutidze, Gocha. (2021). Bank transformation process in an unstable global environment. *piretc-Proceeding of The International Research Education & Training Centre*. 104. 57-69. 10.36962/ECS104/1-2-57.

5. Hidayat, Adrian. (2021). Banks in Midst of Fintech and Neobanks. *eCo-Buss*. 3. 44-47. 10.32877/eb.v3i2.190.

6. Asma, Umme & George, Gisa & Johnson, Johnsy. (2022). A Study On Challenges And Future Of Neobanks In India. *International Journal of Early Childhood Special Education*. 14. 2022. 10.9756/INT-JECSE/V14I4.71.

7. Gorodianska, Larysa & Tetiana, Nosenko & Vember, Viktoriia. (2019). Neobanks Operations and Security Features. 839-842. 10.1109/PICST47496.2019.9061268.

8. Louis, John & Jang, Beumhoo. (2022). A comparative legal study on neobank between South Korea and Indonesia. *Journal of Law and Policy Transformation*. 7. 109. 10.37253/jlpt.v7i1.6753.

9. Micheli, Anna & Calce, Anna Maria & Di Nallo, Loris. (2023). Value creation in fintech sector. *Pressacademia*.

10.17261/Pressacademia.2023.1688. 10. Stojakovic-Celustka, Suzana. (2023). FinTech and Its Implementation. 10.1007/978-3- 031-22228-3_12.

11. Ордынский А.А., Шаталова Е.П. Оценка кредитоспособности заемщиков с помощью BIG DATA: проблемы и перспективы внедрения в России // Международный научно-исследовательский журнал. – 2017. – № 7-1. – С. 30-32.

12. Осиповская А.В., Михайлин А.В. Развитие финансовых технологий в сфере банковских услуг: основные направления // Молодой ученый. – 2017. – № 26 (160). – С. 124- 127